

Оглядове досьє
щодо окремих аспектів правового регулювання використання допоміжних
репродуктивних технологій у США, Великій Британії,
Німеччині, Італії, Іспанії, Китаї та Японії*

***Анотація.** Оглядове досьє присвячено питанням правового регулювання використання допоміжних репродуктивних технологій у США, Великій Британії, Німеччині, Італії, Іспанії, Китаї та Японії. Акцентовано увагу на ключових аспектах щодо дозволених і заборонених практик у сфері ембріонів і сурогатного материнства. Проаналізовано правові підходи визнання та надання правового статусу дітям, народженим за програмами сурогатного материнства поза межами держав.*

***Ключові слова:** допоміжні репродуктивні технології, сурогатне материнство, ембріон, безпліддя, етичні стандарти, дитина, усиновлення.*

Вступ.

Згідно зі звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) від 4 квітня 2023 року 17,5 % дорослого населення (приблизно кожен шостий у світі) страждають від безпліддя, що свідчить про нагальну потребу в розширенні доступу до недорогої та високоякісної допомоги у сфері безпліддя для тих, хто її потребує¹. Допоміжні репродуктивні технології (далі – ДРТ) стали важливим інструментом для лікування проблем із фертильністю². Міжнародний комітет з моніторингу допоміжних репродуктивних технологій (ICMART) визначив ДРТ як «всі види лікування або процедури, що передбачають маніпуляції з ооцитами, спермою або ембріонами *in vitro* з метою зачаття»³.

У жовтні 2024 року Всесвітньою медичною асоціацією (WMA) оприлюднено Заяву щодо допоміжних репродуктивних технологій⁴. У Заяві викладено сучасні професійні підходи до розуміння етичних проблем, що виникають під час використання ДРТ та окремих його видів, зокрема сурогатного материнства (далі – СМ). У документі зазначається, що ДРТ можуть викликати серйозні етичні та правові суперечності. Погляди й переконання щодо ДРТ різняться як всередині держав, так і між державами, що відображається на виборі підходів щодо законодавчого регулювання.

Враховуючи стрімкий розвиток технологій, які застосовуються в репродуктивній медицині, питання правового регулювання використання ДРТ та СМ є однією з актуальних тем для підготовки досліджень, що здійснюються Дослідницькою службою Верховної Ради України. Зокрема, підготовлено аналітичні записки з питань порівняльного законодавства: щодо регулювання

¹ Infertility prevalence estimates. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/978920068315>

² Infertility Prevalence Estimates, 1990–2021. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/978920068315>

³ The International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) Revised Glossary on ART Terminology, 2009. URL: <https://academic.oup.com/humrep/article-abstract/24/11/2683/629168?redirectedFrom=fulltext>

⁴ WMA Statement on Assisted Reproductive Technologies. URL: <https://www.wma.net/policies-post/wma-statement-on-assisted-reproductive-technologies/>

сурогатного материнства в державах ЄС та в США⁵, щодо посмертного використання репродуктивних клітин⁶, щодо особливостей застосування допоміжних репродуктивних технологій у зарубіжних державах⁷, щодо регулювання сурогатного материнства в Україні та зарубіжних державах⁸; Оглядове досьє щодо законодавчого регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні⁹.

У цьому оглядовому досьє пропонується додатково дослідити питання дозволених і заборонених практик у сфері застосування ембріонів та СМ, наявності відповідних етичних норм (кодексів), а також правові підходи до визнання та надання правового статусу дітям, народженим за програмами транскордонного СМ.

Основна частина.

Щодо дозволених і заборонених практик у сфері застосування ембріонів і сурогатного материнства.

Питання допустимості проведення ДРТ у *Німеччині* значною мірою регулюються Законом про захист ембріонів¹⁰ (ESchG), який було прийнято у 1990 році та у 2011 році доповнено положеннями про передімплантаційну генетичну діагностику¹¹. При використанні репродуктивних технологій також дотримуються законів: про якість та безпеку людських тканин і клітин¹²; про трансплантацію (TPG)¹³; про переливання крові (TFG)¹⁴; про торгівлю лікарськими засобами (AMG)¹⁵; про реєстр донорів сперми (SaRegG)¹⁶.

⁵ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регулювання сурогатного материнства в державах ЄС та в США. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/analytical_notes-hsp/76103.html

⁶ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо посмертного використання репродуктивних клітин. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/74584.html

⁷ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства про особливості застосування допоміжних репродуктивних технологій у зарубіжних державах. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/74094.html

⁸ Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо регулювання сурогатного материнства в Україні та зарубіжних державах. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/analytical_notes-indst/74022.html

⁹ Оглядове досьє щодо законодавчого регулювання застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Вебсайт Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/industry_policy/review_files-indst/74787.html

¹⁰ Gesetz zum Schutz von Embryonen (Embryonenschutzgesetz, ESchG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/eschg/BJNR027460990.html>

¹¹ Gesetz zur Regelung der Präimplantationsdiagnostik (Präimplantationsdiagnostikgesetz, PräimpG). URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-regelung-der-pr%C3%A4implantationsdiagnostik-pr%C3%A4implantationsdiagnostikgesetz-pr%C3%A4imp/34966>; Verordnung zur Regelung der Präimplantationsdiagnostik (Präimplantationsdiagnostikverordnung, PIDV). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/pidv/BJNR032300013.html>

¹² Gesetz über Qualität und Sicherheit von menschlichen Geweben und Zellen (Gewebegesetz). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gewebe/BJNR157400007.html>

¹³ Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben (Transplantationsgesetz, TPG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/tpg/BJNR263100997.html>

¹⁴ Gesetz zur Regelung des Transfusionswesens (Transfusionsgesetz, TFG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/tfg/BJNR175200998.html>

¹⁵ Gesetz über den Verkehr mit Arzneimitteln. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/amg_1976/

¹⁶ Gesetz zur Errichtung eines Samenspenderregisters und zur Regelung der Auskunftserteilung über den Spender nach heterologer Verwendung von Samen (Samenspenderregistergesetz, SaRegG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/saregg/BJNR251310017.html>

Закон про захист ембріонів, на думку більшості експертів і медичних працівників, містить застарілі правила¹⁷, оскільки не враховує сучасні тенденції розвитку репродуктивної медицини та ембріональних досліджень і, за своєю суттю, є доволі консервативним.

Згаданим Законом встановлені суворі правила щодо: розробки та використання ембріонів, вибору статі, створення та використання ембріонів для дослідницьких цілей, донорства яйцеклітин, використання яйцеклітин іноземних донорів, сурогатного материнства, також встановлена заборона на клонування людини. Під забороною перебуває і використання статевих клітин померлої людини для штучного запліднення, однак за певними виключеннями. Відповідно до Закону заборонені будь-які дії, що можуть нашкодити ембріону, і встановлена відповідальність для медичних працівників за недотримання цих норм.

Дозволені репродуктивні методики включають (Рис. 1):

Рис. 1.

Відповідно до Федерального Закону про посередництво, супровід усиновлення та про заборону посередництва щодо сурогатних матерів¹⁸ (§13а–13с) СМ заборонено. Законом про захист ембріонів (§ 1 пункт (7)) установлена кримінальна відповідальність для медичних працівників, які у своїй практиці використовують сурогатне материнство. Зокрема, передбачено, що будь-яка особа карається позбавленням волі на строк до трьох років або штрафом, якщо зобов'язується здійснити штучне запліднення або передати ембріон жінці, яка після народження готова назавжди передати свою дитину третій особі (сурогатній матері).

¹⁷ Muss das Embryonenschutzgesetz reformiert werden? URL: <https://www.br.de/nachrichten/deutschland-welt/muss-das-embryonenschutzgesetz-reformiert-werden,TvOl4ud>

¹⁸ Gesetz über die Vermittlung und Begleitung der Adoption und über das Verbot der Vermittlung von Ersatzmüttern (Adoptionsvermittlungsgesetz, AdVermiG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/advermig_1976/BJNR017620976.html

В Іспанії відповідно до Закону про допоміжні репродуктивні технології¹⁹ встановлена заборона на укладення договорів про СМ. Застосування допоміжних методів репродукції людини дозволено лише при профілактиці та лікуванні хвороб генетичного походження, за умов наявності достатніх діагностичних і лікувальних гарантій та належного дозволу, та для використання кріоконсервованих людських гамет і преємбріонів*, у тому числі посмертно (стаття 1 Закону).

У *Китаї* активно застосовуються ДРТ з метою подолання проблем безпліддя. Відносини у сфері ДРТ регулюються низкою нормативно-правових актів, зокрема: Законом про основні види медичної допомоги, охорону здоров'я та зміцнення здоров'я²⁰, Керівними принципами планування застосування допоміжних репродуктивних технологій людини (видання 2021 року)²¹, Методикою щодо адміністрування допоміжних репродуктивних технологій людини²², Стандартами допоміжних репродуктивних технологій людини²³, Методикою щодо випадкових перевірок допоміжних репродуктивних технологій²⁴, Методикою щодо етичного нагляду за дослідженнями у галузі наук про життя та медичними дослідженнями за участю людей²⁵ тощо.

Водночас у державі діє пряма заборона на використання будь-яких видів СМ. Зокрема, на нормативно-правовому рівні заборона СМ встановлена у Стандартах допоміжних репродуктивних технологій людини, затверджених Міністерством охорони здоров'я Китайської Народної Республіки.

Згідно зі статтею 1009 Цивільного кодексу Китаю²⁶ медична та наукова дослідницька діяльність, що стосується, серед іншого, гамет або ембріонів людини, повинна здійснюватися відповідно до законів та адміністративних правил, а також відповідних положень, виданих державою, без загрози здоров'ю людини, порушення моральних принципів та заподіяння шкоди суспільним інтересам.

¹⁹ Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida. URL: <https://www.boe.es/eli/es/l/2006/05/26/14>

* Розвиток преємбріонів in vitro понад 14 днів після запліднення яйцеклітини, без урахування періоду часу, коли вони могли бути кріоконсервовані, є серйозним порушенням, за яке передбачені санкції у вигляді штрафу від 10001 євро до 1 мільйона євро.

²⁰ 中华人民共和国基本医疗卫生与健康促进法. URL: https://www.gov.cn/xinwen/2019-12/29/content_5464861.htm

²¹ 人类辅助生殖技术应用规划指导原则（2021版）文件解读. URL: <https://www.nhc.gov.cn/wjw/c100175/202101/76d52d37eba643ea97fd5bd6d8bd4a20.shtml>

²² 人类辅助生殖技术管理办法. URL: https://www.gov.cn/gongbao/content/2002/content_61906.htm

²³ 人类辅助生殖技术规范. URL: <https://zh.wikisource.org/zh-hant/%E4%BA%BA%E7%B1%BB%E8%BE%85%E5%8A%A9%E7%94%9F%E6%AE%96%E6%8A%80%E6%9C%AF%E8%A7%84%E8%8C%83>

²⁴ 辅助生殖技术随机抽查办法 第一章. URL: https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2019-11/15/content_5452448.htm

²⁵ 关于印发涉及人的生命科学和医学研究伦理审查办法的通知. URL: https://www.gov.cn/zhengce/zhengceku/2023-02/28/content_5743658.htm

²⁶ 中华人民共和国民法典. URL: https://www.gov.cn/xinwen/2020-06/01/content_5516649.htm

Національною комісією з нагляду за охороною здоров'я у 2015 році видано Повідомлення про публікацію плану спеціальної кампанії з боротьби із сурогатним материнством²⁷.

25 червня 2025 року опубліковано Повідомлення про публікацію робочого плану спеціальної кампанії з метою жорсткої боротьби з незаконним використанням допоміжних репродуктивних технологій²⁸. У документі зазначається, що цей робочий план розроблений з метою регулювання використання ДРТ, боротьби з торгівлею спермою та яйцеклітинами та СМ, запобігання підробці та збуту підроблених відповідних документів про народження дітей, а також захисту законних прав та інтересів жінок і дітей.

Практика використання ДРТ у **Японії** налічує більше тридцяти років, однак законодавче регулювання в означеній сфері не здійснювалося до 2020 року. Із прийняттям Закону про спеціальні положення Цивільного кодексу про надання медичної допомоги з репродуктивної медицини та батьківських відносин щодо дітей, народжених за допомогою таких методів²⁹, зазначена сфера стала частково врегульованою. Закон визначає основні принципи щодо надання ДРТ, встановлює обов'язки уряду та медичних працівників, а також визначає низку заходів, які повинен здійснити уряд у цій сфері. Закон також містить спеціальні положення щодо батьківських відносин із дітьми, народженими за допомогою ДРТ із використанням яйцеклітин або сперми від осіб, які не є реципієнтом ДРТ. До прийняття згаданого Закону регулювання діяльності медичних працівників у сфері ДРТ здійснювалося на основі рекомендацій академічних товариств.

У лютому 2025 року до парламенту подано законопроект про допоміжні репродуктивні технології³⁰. Законопроект розроблено з метою встановлення національних правил лікування безпліддя з використанням сперми або яйцеклітин від третіх осіб (донорів) та врегулювання батьківських відносин.

У питаннях визнання СМ, на нашу думку, держава перебуває в «юридичній сірій зоні», оскільки відсутні спеціальні закони, які б урегульовували такі процедури. Офіційно сурогатне материнство не заборонено, але також не практикується й не сприймається суспільством через наявність нормативної неоднозначності та усталених культурних традицій щодо сім'ї, материнства та біологічних зв'язків.

Зауважимо, що на державному рівні відсутні тенденції щодо зміни офіційного погляду на регулювання означених відносин. Навпаки, останніми законодавчими ініціативами, зокрема тією, що міститься у згаданому законопроекті, пропонується встановлення заборони на всі форми сурогатного материнства, у томі числі це стосується й домовленостей (угод) громадян Японії в інших державах. Крім того, товариство акушерства та гінекології Японії

²⁷ 关于印发开展打击代孕专项行动工作方案的通知. URL: <https://www.nhc.gov.cn/zhjcj/s3585/201504/af4abccb881748aeaf26c160ed006628.shtml>

²⁸ 关于印发开展严厉打击非法应用人类辅助生殖技术专项活动工作方案的通知. URL: <https://www.nhc.gov.cn/ylyjs/zcwj/202306/a95ef4f687c6442f809acb066458dd57.shtml>

²⁹ Act on Assisted Reproductive Technology Offering and the Special Provisions of the Civil Code Related to the Parent-Child Relationship of a Child Born As a Result of the Treatment. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4367/en>

³⁰ 法案が参院に提出。特定生殖補助医療はどう変わる？法律のポイントを徹底解説. URL: <https://www.haramedical.or.jp/column/staff/houan.html>

(JSOG)³¹ у 2003 році оприлюднило заяву для членів товариства, відповідно до якої встановлена заборона на медичну практику щодо СМ³².

У **Великій Британії** питання використання ДРТ регулюються Законом про запліднення та ембріологію людини 1990 року³³. Законом визначено основні форми допоміжної репродукції: створення, догляд і використання людських ембріонів поза тілом матері (*ex vivo*); збір, догляд і використання донорських людських сперматозоїдів та яйцеклітин (донорських гамет); зберігання людських гамет та ембріонів.

Із метою оновлення та розширення законодавчих норм, установлених Законом про запліднення та ембріологію людини 1990 року, прийнято Закон про запліднення та ембріологію людини 2008 року³⁴.

Основні положення Закону 2008 року включають (Рис. 2):

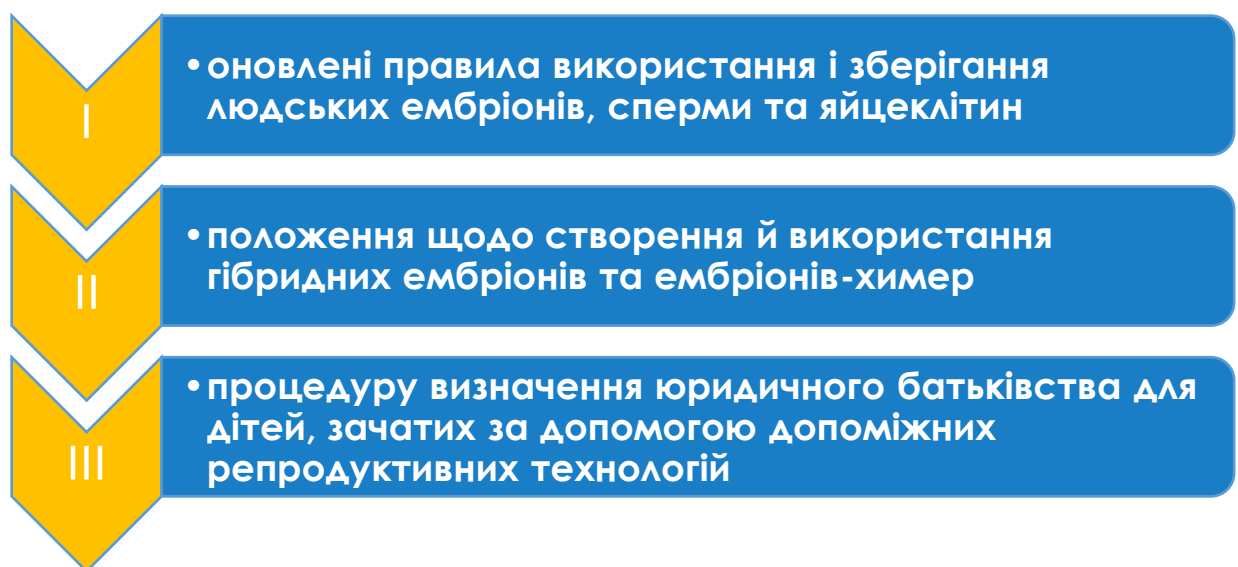

Рис. 2.

Крім того, згаданий Закон дозволяє відбір ембріонів, вільних від генетичних порушень, та ліцензування досліджень стовбурових клітин.

У державі законодавчо визнано право на застосування такого виду ДРТ, як СМ, але на безоплатній основі (альтруїстичне), з обов'язковим визначенням умов, за яких можливе СМ. Правовідносини щодо застосування СМ регулюються Законом про угоди щодо сурогатного материнства 1985 року³⁵.

В **Італії** ДРТ регулюються Законом про медикаментозну репродукцію³⁶. Закон прийнято з метою сприяння вирішенню репродуктивних проблем, що виникають внаслідок стерильності або безпліддя людини. Законом встановлено, що ДРТ доступні для дорослих пар різної статі, одружених або тих, хто проживає разом, потенційно фертильного віку. Низка положень Закону регулюють

³¹ Japan Society of Obstetrics and Gynecology. URL: <https://www.jsog.or.jp/medical/576/>

³² 会告学会会員殿. URL: <https://fa.kyorin.co.jp/jsog/readPDF.php?file=77/8/077081014.pdf>

³³ Human Fertilisation and Embryology Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/37/contents>

³⁴ Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (C. 22). URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/legislation/uk-parliament-acts/human-fertilisation-and-embryology-act-2008-c22>

³⁵ Surrogacy Arrangements Act 1985. URL: <https://vlex.co.uk/vid/surrogacy-arrangements-act-1985-861195554>

³⁶ Norme in materia di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/040401.htm>

питання використання ембріонів. Також Законом унормовано питання правового статусу дітей, народжених за допомогою ДРТ, тощо.

На виконання вимог Закону Міністерством охорони здоров'я Італії розроблено та затверджено Настанови, що містять показання до процедур і методів медикаментозної репродукції³⁷. Методи ДРТ охоплюють низку терапевтичних варіантів із різним ступенем технічної та психологічної інвазивності для пар.

Зауважимо, що на розвиток національного законодавства у сфері ДРТ значний вплив мають рішення Конституційного суду Італії³⁸.

Законодавством встановлено заборону на застосування СМ. Зокрема, заборона щодо використання методів сурогатного материнства міститься у Законі про медикаментозну репродукцію³⁹.

У **США** правове регулювання у сфері ДРТ має дворівневу структуру: федеральний рівень та регулювання на рівні штатів. Відсутній федеральний закон, який би регулював відносини щодо ДРТ чи СМ, однак федеральне законодавство врегульовує питання, дотичні до цієї сфери. Законом про мобільність і підзвітність медичного страхування (HIPAA)⁴⁰ 1996 року запроваджені правила HIPAA для підтримки конфіденційності репродуктивного здоров'я, відповідно до яких встановлена заборона розголошення медичної інформації, пов'язаної з медичним обслуговуванням репродуктивного здоров'я. Такий підхід, на нашу думку, сприяє більшій конфіденційності між пацієнтом та постачальником медичних послуг⁴¹. Законом про ефективність діяльності та сертифікацію клінік із лікування фертильності (FCSRCA)⁴² встановлено вимогу щодо щорічного звітування по кожній програмі ДРТ щодо показників успішності для всіх медичних центрів, у яких реалізуються програми ДРТ. Зазначені звіти подаються міністру охорони здоров'я та соціальних служб.

Слід зазначити, що нагляд за дотриманням репродуктивних прав людини на федеральному рівні забезпечується через Міністерство охорони здоров'я та соціальні служби (HHS) шляхом діяльності відповідних федеральних агентств⁴³, зокрема: Управління у справах народонаселення (OPA), Управління з контролю за продуктами харчування та лікарськими засобами США (FDA), Адміністрації

³⁷ Linee guida contenenti le indicazioni delle procedure e delle tecniche di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2024/05/09/24A02320/sg>

³⁸ N. 162 SENTENZA 9 aprile - 10 giugno 2014 Giudizio di legittimità costituzionale in via incidentale. Procreazione medicalmente assistita - Divieto di ricorrere alla fecondazione medicalmente assistita di tipo eterologo. - Legge 19 febbraio 2004, n. 40 (Norme in materia di procreazione medicalmente assistita), artt. 4, comma 3, 9, commi 1 e 3, e 12, comma 1. - (T-140162) (GU 1a Serie Speciale - Corte Costituzionale n.26 del 18-6-2014). URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2014/06/18/T-140162/s1>

³⁹ Norme in materia di procreazione medicalmente assistita. URL: https://www.gazzettaufficiale.it/atto/serie_generale/caricaDettaglioAtto/originario?atto.dataPubblicazioneGazzetta=2004-02-24&atto.codiceRedazionale=004G0062&elenco30giorni=false

⁴⁰ Health Insurance Portability and Accountability Act of 1996. URL: <https://www.cdc.gov/phlp/php/resources/health-insurance-portability-and-accountability-act-of-1996-hipaa.html>

⁴¹ Final Rule HIPAA Privacy Rule to Support Reproductive Health Care Privacy. URL: <https://www.hhs.gov/hipaa/for-professionals/special-topics/reproductive-health/index.html>

⁴² H.R.4773 - Fertility Clinic Success Rate and Certification Act of 1992. URL: <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/4773>

⁴³ A Guide to US Federal Agencies and Their Impact on Sexual and Reproductive Health and Rights. URL: <https://www.guttmacher.org/fact-sheet/guide-us-federal-agencies-and-their-impact-sexual-and-reproductive-health-and-rights>

з питань ресурсів та послуг охорони здоров'я (HRSA), Управління з питань громадянських прав (OCR) та центрів послуг Medicare та Medicaid.

За відсутності єдиних загальнонаціональних стандартів щодо реалізації репродуктивних прав, на рівні штатів законодавство щодо регулювання ДРТ значно різниться, але має тенденцію до лібералізації й доступності реалізації для різних категорій людей, незалежно від їхнього сімейного стану чи сексуальної орієнтації. Зокрема, Законодавчі збори штату Мічиган, де комерційне гестаційне СМ було під заборобою, 1 квітня 2024 року прийняли Закон про захист сім'ї штату Мічиган (MFPA)⁴⁴, тим самим скасувавши попередні кримінальну та цивільну заборони на комерційне сурогатне материнство. Законом оновлено сімейне законодавство штату Мічиган, зокрема: легалізовано платне гестаційне СМ, дозволено укладання контрактів для майбутніх батьків і сурогатних матерів, гарантовано захист майбутніх батьків як єдиних законних батьків дитини; запроваджено вимогу щодо медичної та психічної оцінки здоров'я сурогатних матерів⁴⁵.

Урегульовано й питання визнання батьківства щодо дітей, зачатих за допомогою ДРТ без СМ. Законом визначається ДРТ як (Рис. 3):

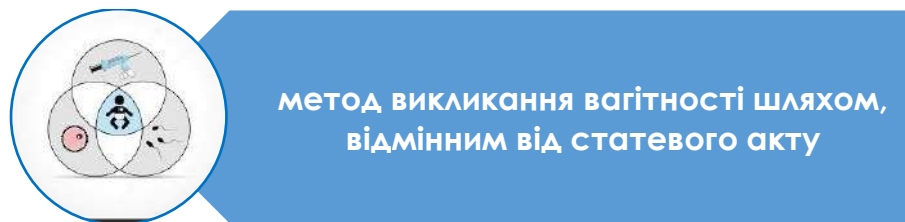

Рис. 3.

Крім того, для осіб, які скористалися ДРТ, передбачено адміністративну процедуру встановлення батьківства замість раніше існуючої практики судового розгляду.

У штаті Невада з 2013 року також оновлено законодавство, відповідно до якого легалізовано комерційне гестаційне СМ. Майбутнім батькам дозволено встановлення батьківства незалежно від сімейного стану, сексуальної орієнтації чи генетичного зв'язку, за умови укладення відповідної угоди⁴⁶.

У штаті Нью-Йорк компенсоване гестаційне СМ легалізовано з 2021 року шляхом прийняття Закону про безпеку дітей та батьків (CPSA)⁴⁷.

⁴⁴ Michigan Updates Parentage Laws to Protect All Families. URL: <https://www.gladlaw.org/michigan-updates-parentage-laws-to-protect-all-families/>

⁴⁵ Michigan Lifts Ban on Surrogacy and Passes Law to Protect Children Born by Assisted Reproduction. URL: <https://www.varnumlaw.com/insights/surrogacy-and-assisted-reproduction-act-passed-in-michigan/> ; New Michigan Law Strengthens Legal Protections for Assisted Reproduction by: Janelle G. Haggadone , Marisa K. McConnell of Varnum LLP. URL: https://natlawreview.com/article/new-michigan-law-strengthens-legal-protections-assisted-reproduction#google_vignette

⁴⁶ 2024 Nevada Revised Statutes. Chapter 126 – Parentage. URL: <https://law.justia.com/codes/nevada/chapter-126/> ; Nevada Surrogacy Law. Nevada Surrogacy Attorney Explains What You Need to Know. URL: <https://www.nevadaadoptionlawyer.com/nevada-surrogacy/surrogacy-laws-in-nevada/>

⁴⁷ Child-Parent Security Act. URL: <https://www.nycbar.org/wp-content/uploads/2023/05/2017382-Child-Parent-Security-Act.pdf> ; The Child-Parent Security Act: Gestational Surrogacy Agreements, Acknowledgment of Parentage and Orders of Parentage. URL: https://www.health.ny.gov/vital_records/child_parent_security_act/

Щодо наявності та змісту етичних норм (кодексів) у зазначеній сфері.

У **Німеччині** етичні стандарти в репродуктивній медицині певною мірою містяться в Законі про захист ембріонів (щодо обмеження кількості ембріонів за цикл, заборони торгівлі ембріонами та відбору надлишкових ембріонів тощо). Крім цього, застосовуються рекомендації Німецької медичної асоціації щодо вилучення та перенесення людських гамет при допоміжних репродуктивних методах⁴⁸ та рекомендації Федерального об'єднаного комітету лікарів та фондів медичного страхування щодо медичних заходів для штучного запліднення («Керівні принципи щодо штучного запліднення»)⁴⁹.

Відповідно до Закону 14/2007 про біомедичні дослідження⁵⁰ в **Іспанії** створено Національний комітет біоетики – колегіальний, дорадчий орган з питань, пов'язаних з етичними й соціальними наслідками біомедицини та наук про здоров'я. Членів Національного комітету біоетики призначає міністр охорони здоров'я та захисту прав споживачів.

Однією з функцій зазначеного комітету є оприлюднення звітів, пропозицій і рекомендацій з питань, пов'язаних з етичними й соціальними наслідками біомедицини та наук про здоров'я.

У всіх центрах, які проводять біометричні дослідження, відповідно до згаданого Закону передбачено створення комітетів з етики досліджень.

У **Китаї** Кодекс поведінки для техніків з провадження ДРТ затверджено Стандартами допоміжних репродуктивних технологій людини⁵¹. Кодексом встановлено низку етичних правил, якими повинні керуватися медичні працівники, що впроваджують ДРТ.

Наведемо деякі з них (Рис. 4):

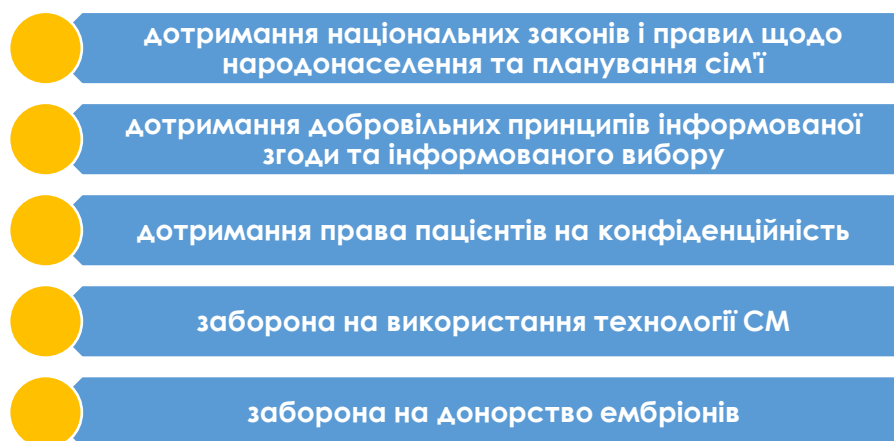

Рис. 4.

⁴⁸ Richtlinie zur Entnahme und Übertragung von menschlichen Keimzellen im Rahmen der assistierten Reproduktion. URL: https://www.bundesärztekammer.de/fileadmin/user_upload/_old-files/downloads/pdf-Ordner/RL/Ass-Reproduktion_Richtlinie.pdf

⁴⁹ Richtlinien über künstliche Befruchtung. URL: <https://www.g-ba.de/richtlinien/1/>

⁵⁰ Ley 14/2007, de 3 de julio, de Investigación biomédica. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-12945#tvii>

⁵¹ 人類輔助生殖技術規範. URL: <https://zh.wikisource.org/zh-hant/%E4%BA%BA%E7%B1%BB%E8%BE%85%E5%8A%A9%E7%94%9F%E6%AE%96%E6%8A%80%E6%9C%AF%E8%A7%84%E8%8C%83>

В *Японії* відсутній консолідований документ щодо визначення основних морально-етичних засад і принципів використання ДРТ. Натомість, окремими професійними організаціями, зокрема, товариством акушерства та гінекології Японії (JSOG), товариством репродуктивної медицини Японії⁵² оприлюднено низку рекомендацій, в яких визначено етичні принципи та норми поведінки в процесі використання ДРТ. Наприклад, «Позиція щодо досліджень, що стосуються людської сперми, яйцеклітин та запліднених ембріонів», «Позиція щодо штучного запліднення з використанням донорської сперми»⁵³ тощо.

У *Великій Британії* питання етики та захисту осіб, які беруть участь у репродуктивних технологіях, регулюються Законом про запліднення та ембріологію людини 2008 року⁵⁴.

Управлінням з питань запліднення та ембріології людини (HFEA)⁵⁵ затверджено Кодекс практики⁵⁶. Зокрема, з метою ефективного лікування безпліддя та досліджень ембріонів людини Кодекс встановлює певні стандарти якості та безпеки, містить рекомендації щодо етичних і моральних принципів професійної діяльності, пропонує шляхи пошуку балансу між найкращими інтересами дитини й інтересами дорослих, встановлює правила поваги до людського життя тощо.

В *Італії* етичні аспекти впровадження ДРТ визначено Законом про медикаментозну репродукцію⁵⁷ і в затверджених міністром охорони здоров'я Настановах щодо процедур і методів медикаментозної репродукції⁵⁸.

Етичні стандарти у сфері репродуктивної медицини в *США* формуються Етичним комітетом Американського товариства репродуктивної медицини (ASRM) відповідно до Кодексу медичної етики Американської медичної асоціації (АМА). Через свій Комітет з етики, до складу якого входять медичні працівники, біоетики, юристи та інші фахівці, ASRM видає рекомендації щодо складних питань, зокрема утилізації ембріонів, збереження фертильності та доступу до медичної допомоги⁵⁹.

Правові підходи щодо визнання та надання правового статусу дітям, народженим за програмами сурогатного материнства поза межами держав.

Хоча в *Німеччині* СМ має суворі законодавчі обмеження, його реалізація громадянами можлива в інших державах за програмами транскордонного СМ за

⁵² Japan Society for Reproductive Medicine. URL: <http://www.jsrm.or.jp/index.html>

⁵³ 臨床・研究遂行上倫理的に注意すべき事項に関する会告. URL: <https://www.jsog.or.jp/medical/576/>

⁵⁴ Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (C. 22). URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/legislation/uk-parliament-acts/human-fertilisation-and-embryology-act-2008-c22>

⁵⁵ Independent review of the Human Fertilisation and Embryology Authority (HFEA): final report and recommendations. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/human-fertilisation-and-embryology-authority-hfea-review-report/independent-review-of-the-human-fertilisation-and-embryology-authority-hfea-final-report-and-recommendations>

⁵⁶ The Code of Practice version 9.4 is now available. URL: <https://www.hfea.gov.uk/about-us/news-and-press-releases/2023/the-code-of-practice-version-94-is-now-available/#:~:text=This%20new%20version%20of%20the,Data%20research>

⁵⁷ Norme in materia di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.parlamento.it/parlam/leggi/04040l.htm>

⁵⁸ Linee guida contenenti le indicazioni delle procedure e delle tecniche di procreazione medicalmente assistita. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2024/05/09/24A02320/sg>

⁵⁹ Just the Facts: «Restorative Reproductive Medicine» and «Ethical IVF» are Misleading Terms That Threaten Access. URL: <https://www.asrm.org/advocacy-and-policy/fact-sheets-and-one-pagers/just-the-facts-restorative-reproductive-medicine-and-ethical-ivf-are-misleading-terms-that-threaten-access/> ; Ethics Committee Opinions. URL: <https://www.asrm.org/practice-guidance/ethics-opinions/>

умови дотримання національного законодавства, зокрема щодо визнання батьківства згідно з цивільним законодавством Німеччини. Для цього є два шляхи: визнання батьківських прав судом у державі, в якій реалізовано СМ, або шляхом подальшого усиновлення дитини відповідно до рішення німецького суду⁶⁰. Варто зазначити, що рішення іноземного суду, яке підтверджує батьківство, не обов'язково може бути визнано німецьким судом.

Якщо визнання батьківства щодо дитини, народженої за кордоном, неможливе, застосовується процедура усиновлення за німецьким цивільним законодавством через усиновлення пасинка / падчерки. Зазначена процедура дозволяє юридично визнати біологічну дитину партнера / партнерки своєю власною дитиною (§ 1754 Цивільного кодексу (BGB)⁶¹).

У квітні 2025 року Міністерством юстиції **Іспанії** на підставі статті 10 Закону про допоміжні репродуктивні технології було видано Інструкцію щодо оновлення режиму реєстрації батьківства дітей, народжених в результаті сурогатного материнства⁶², відповідно до якої батьківство дітей, народжених у результаті сурогатного материнства, визначається за місцем народження, за винятком можливого позову про визнання батьківства щодо біологічних батьків відповідно до основних правил. Фактично, компетентними органами держави (консульськими установами) не приймаються іноземні свідоцтва про реєстрацію народження дитини за межами Іспанії. Єдиними способами заявити про батьківство є доведення біологічного батьківства або усиновлення у разі, коли доведено наявність сім'ї з достатніми гарантіями забезпечення дитини.

Інструкцією встановлено заборону навіть на реєстрацію дитини, яка народжена в результаті сурогатного материнства, і про це є відповідне рішення іноземного суду.

У **Китаї** відсутні прямі законодавчі норми щодо визнання та надання правового статусу дітям, народженим за програмами сурогатного материнства поза межами держави. Водночас немає чіткої законодавчої заборони щодо використання СМ за кордоном. Громадяни Китаю все частіше користуються транскордонними послугами ДРТ. Наприклад, згідно зі статистикою галузевих дослідницьких установ, у 2021 році понад 5000 громадян Китаю звернулися до медичних установ США з метою отримання послуг допоміжних репродуктивних технологій, у тому числі сурогатного материнства⁶³.

Законодавчі процедури щодо визнання та встановлення статусу дитини, народженої за кордоном шляхом використання СМ, є складними й обтяжливими. Закон про громадянство⁶⁴ передбачає, що якщо обоє або один із батьків є громадянами Китаю, дитина має китайське громадянство від народження. Однак,

⁶⁰ Leihmutterchaft in Deutschland: Was Sie wissen sollten. Ihr Rechtsanwalt für Familienrecht. URL: <https://se-legal.de/rechtsanwalt/familienrecht/leihmutterchaft-in-deutschland-rechtsberatung/#Anerkennung>

⁶¹ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf>

⁶² Los bebés nacidos por vientre de alquiler ya no pueden ser inscritos en el registro aportando documentos legales de otros países. URL: <https://civio.es/el-boe-nuestro-de-cada-dia/2025/05/01/limites-registro-vientres-de-alquiler/>

⁶³ 从法律到实践：人类辅助生殖技术的监管与未来。 URL: <https://www.glo.com.cn/Content/2024/02-05/1050545431.html>

⁶⁴ 中华人民共和国国籍法. URL: <https://www.nia.gov.cn/n741440/n741547/c1013967/content.html>

якщо дитина автоматично отримує громадянство в державі народження, це може призвести до проблеми подвійного громадянства, яке Китай не визнає.

У разі, коли у свідоцтві про народження дитини, виданому іноземною державою, вказано ім'я сурогатної матері, а не матері-замовниці, посольство або консульство Китаю за кордоном не визнає такий документ. У такому випадку батьки повинні пройти перевірку на батьківство, отримати нотаріальне засвідчення та відповідну сертифікацію. Також держава вимагає підтвердження походження шляхом тестування ДНК з метою доведення біологічної спорідненості батьків із дитиною, перш ніж вони зможуть подати заявку на отримання дозволу на в'їзд або реєстрацію дитини⁶⁵.

За відсутності прямого законодавчого регулювання означених відносин, привертає увагу наявна судова практика. Так, згідно з даними вебсайту China Judgments Online⁶⁶ (станом на 2024 рік) у 486 судових рішеннях використовувалося словосполучення «сурогатне материнство». Ці справи здебільшого стосувалися договірних спорів – 49,4 %, та спорів, пов'язаних із визначенням відносин між батьками та дітьми – 11,1 %⁶⁷.

В Японії питання визнання дітей, народжених сурогатними матерями, та надання таким дітям відповідного статусу законодавчо не врегульовано. Наразі стаття 772 Цивільного кодексу⁶⁸ визначає, що стосунки між матір'ю та дитиною встановлюються на основі факту народження або вагітності. Крім того, навіть якщо пара не перебуває у шлюбі, пологи зазвичай розуміються як підстава для виникнення батьківських відносин між батьками та дитиною. Тому навіть у випадку, коли сурогатне материнство здійснюється з використанням власних яйцеклітин та сперми пари, жінка, яка народжує (сурогатна мати), вважається в Японії законною та зареєстрованою матір'ю.

Згідно зі статтею 779 Цивільного кодексу батько або мати можуть визнати дитину, народжену поза шлюбом. Використовуючи таку правову можливість, батько може визнати батьківство до народження дитини, встановивши таким чином офіційні батьківські відносини з дитиною.

Законодавством також встановлена спеціальна процедура усиновлення, яка припиняє юридичний зв'язок із біологічними батьками та встановлює нові відносини між дитиною та усиновлювачами (стаття 817-2 Цивільного кодексу). Спеціальне усиновлення здійснюється виключно за рішенням суду.

Відповідно до Закону про громадянство⁶⁹ у випадках, коли дитина народилася за кордоном, батьки повинні подати повідомлення про народження дитини до урядової установи Японії протягом трьох місяців з моменту її народження. У разі, якщо дитина народилася в державі, в якій громадянство надається за фактом народження, то така дитина може втратити право на громадянство Японії. У цьому випадку батьки мають подати заяву про

⁶⁵ 中国不能代孕，那国外代孕宝宝能回国吗？URL: <https://www.hsurrugacy.com/china-cannot-use-surrogacy-can-foreign-surrogate-babies/>

⁶⁶ China Judgments Online. URL: <https://www.chinajusticeobserver.com/t/china-judgments-online>

⁶⁷ Legal regulation of surrogacy parentage determination in China. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2024.1363685/full>

⁶⁸ 民法. URL: <https://laws.e-gov.go.jp/law/129AC0000000089>

⁶⁹ 国籍法. URL: <https://www.moj.go.jp/MINJI/kokusekiho.html>

збереження громадянства Японії одночасно з повідомленням про народження дитини.

Питання визнання та надання правового статусу дітям, народженим за програмами СМ поза межами *Великої Британії*, регулюються відповідно до Закону про запліднення та ембріологію людини 2008 року⁷⁰ та Закону про дітей 1989 року⁷¹. Установлено, що положення національного законодавства застосовуються у випадку, коли СМ відбулося за кордоном. Особи, які є генетичними батьками дитини, повинні отримати батьківський наказ, згідно з яким встановлюються батьківські відносини з дитиною. Справи, що стосуються СМ і надання правового статусу дитині, народженій сурогатною матір'ю за кордоном, розглядаються Високим Судом Великої Британії.

Законодавство *Італії* не дозволяє визнання та виконання рішення іноземного суду щодо реєстрації дитини, народженої в результаті сурогатного материнства. В окремих випадках визнання дитини та встановлення батьківських відносин може бути здійснено шляхом процедури усиновлення, встановленої Законом право дитини на сім'ю 1983 року⁷². Італійські правозахисники зазначають, що усиновлення в окремих випадках вважається допустимим інструментом, який здатний заповнити законодавчу прогалину, яка впливає на конкретні випадки⁷³.

Визначення громадянства та правового статусу дітей, народжених внаслідок транскордонного СМ, у *США* має певні особливості.

Відповідно до статті 301 Розділу III Закону про імміграцію та громадянство (INA)⁷⁴ для отримання громадянства для дитини, народженої за кордоном шляхом СМ, принаймні один із батьків, які перебувають у шлюбі, повинен бути громадянином США, мати генетичний або гестаційний зв'язок із дитиною та відповідати вимогам щодо фізичної присутності в США до народження дитини. У разі дотримання цих умов такі батьки повинні подати заявку на отримання консульського звіту про народження дитини за кордоном (CRBA) до посольства або консульства США в державі, в якій народилася дитина, надаючи відповідні докази. Проте, дитина не може автоматично отримати громадянство США при народженні, навіть якщо передбачувані батьки є громадянами США, за умови використання повністю донорського генетичного матеріалу чи невідповідності угоди про СМ законодавству США про громадянство. Більш детальна інформація оприлюднена на офіційному вебсайті Державного департаменту США⁷⁵.

Висновки.

⁷⁰ Human Fertilisation and Embryology Act 2008 (C. 22). URL: <https://www.lexisnexis.co.uk/legal/legislation/uk-parliament-acts/human-fertilisation-and-embryology-act-2008-c22>

⁷¹ Children Act 1989. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41>

⁷² Diritto del minore ad una famiglia. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1983;184>

⁷³ Maternità surrogata e procreazione assistita: rapporto filiazione. URL: <https://www.diritto.it/maternita-surrogata-procrea-assistita-filiazione/>

⁷⁴ Chapter 3 - U.S. Citizens at Birth (INA 301 and 309). URL: <https://www.uscis.gov/policy-manual/volume-12-part-h-chapter-3>

⁷⁵ Assisted Reproductive Technology (ART) and Surrogacy Abroad. URL: <https://travel.state.gov/content/travel/en/legal/travel-legal-considerations/us-citizenship/Assisted-Reproductive-Technology-ART-Surrogacy-Abroad.html>

Допоміжні репродуктивні технології стають дедалі важливими інструментами для лікування проблем із фертильністю у зв'язку з постійним зростанням у світі чисельності осіб, які страждають на безпліддя.

Стрімкий розвиток допоміжних репродуктивних технологій, які застосовуються в репродуктивній медицині, обумовлює актуальність законодавчого регулювання їх використання (*Додаток*).

Аналіз законодавства іноземних держав дозволяє зробити висновок про наявність спеціальних законів (*Велика Британія, Німеччина, Італія, Іспанія, Китай*) або норм законодавства (*Японія*), які регулюють питання використання допоміжних репродуктивних технологій.

Використання сурогатного материнства як однієї з допоміжних репродуктивних технологій у переважній більшості європейських держав, законодавство яких досліджувалося, заборонено (*Німеччина, Італія, Іспанія, Китай*).

У США на федеральному рівні питання використання сурогатного материнства не врегульовано, однак дозволено в низці штатів, наприклад, у Неваді, Нью-Йорку.

Слід констатувати, що використання допоміжних репродуктивних технологій пов'язано з морально-етичними аспектами, зокрема це стосується питань анонімності донора, сурогатної матері, збереження або утилізації генетичного матеріалу тощо. У цьому контексті держави на законодавчому рівні запроваджують певні етичні правила в цій сфері (*Німеччина, Велика Британія, Італія, Китай*).

У деяких державах етичні правила у зазначеній сфері запроваджують профільні національні асоціації (*Німеччина, Японія*).

Правові підходи до визнання та надання правового статусу дітям, народженим за програмами сурогатного материнства поза межами держав, різняться. Як правило, передбачається проходження певних юридичних процедур щодо встановлення батьківства судом держави, в якій було реалізовано сурогатне материнство або усиновлення (*Німеччина, Велика Британія, Китай, Японія*). Однак, у деяких державах встановлено заборону навіть на реєстрацію дитини, яка народжена в результаті сурогатного материнства, і про це є відповідне рішення іноземного суду (*Італія, Іспанія*).

Додаток

 США	Відсутній федеральний закон, який би регулював відносини щодо ДРТ чи СМ. Окремі питання регулюються Законом про мобільність та підзвітність медичного страхування та Законом про ефективність діяльності та сертифікацію клінік із лікування фертильності	В окремих штатах дозволено комерційне, альтруїстичне СМ
 Велика Британія	Питання використання ДРТ регулюються законами про запліднення та ембріологію людини 1990 року, 2008 року	Дозволено альтруїстичне СМ (Закон про угоди щодо сурогатного материнства 1985 року)

 <i>Німеччина</i>	Відносини щодо використання ДРТ регулюються Законом про захист ембріонів	Встановлено заборону на СМ (Федеральний Закон про посередництво, супровід усиновлення та про заборону посередництва щодо сурогатних матерів)
 <i>Італія</i>	ДРТ регулюються Законом про медикаментозну репродукцію	Встановлено заборону на СМ (Закон про медикаментозну репродукцію)
 <i>Іспанія</i>	ДРТ регулюються Законом про допоміжні репродуктивні технології	Встановлено заборону на СМ (Закон про допоміжні репродуктивні технології)
 <i>Китай</i>	Відносини у сфері ДРТ регулюються Законом про основні види медичної допомоги, охорону здоров'я та зміцнення здоров'я, Керівними принципами планування застосування допоміжних репродуктивних технологій людини	Встановлено заборону на СМ (Стандарти допоміжних репродуктивних технологій людини)
 <i>Японія</i>	Питання ДРТ частково врегульовані у Законі про спеціальні положення Цивільного кодексу щодо надання медичної допомоги з репродуктивної медицини та батьківських відносин щодо дітей, народжених за допомогою таких методів	Офіційно сурогатне материнство не заборонено, але й не практикується (Товариство акушерства та гінекології Японії (JSOG) оприлюднило заяву для членів товариства, відповідно до якої встановлена заборона на медичну практику щодо СМ)

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*